

Trossamfundens medverkan i krishantering

KBM:s utbildningsserie 2004:1

KRISBEREDSKAPETS
MYNDIGHETEN

Trossamfundens medverkan i krishantering

Innehåll

Förord	7
Frågor som inte försvinner	9
Kommunens beredskap	14
Därför behövs trossamfunden	16
Samverkan i krisberedskap	20
De goda exemplen	22
Gemensamma insatser vid katastrofer	25
Överenskommelser, ersättningar och försäkringar	26
Begrepp och ordförklaringar	28
Litteraturtips	30
Kontaktlista	30

Katastrofen har ingen religion

Krissituationer, naturkatastrofer och större olyckor är inslag i vardagen som vi måste ha en beredskap för. Ibland uppstår de genom mänskliga misstag och ibland med avsikt att tillfoga andra människor lidande.

Det svenska samhället är väl organiserat för att kunna hjälpa människor i nöd. Landsting och kommuner ansvarar för att det finns krisgrupper som stödjer drabbade och oroad människor på sjukhus och i kommuner.

Trossamfunden har lång och stor erfarenhet av att ta hand om människor i kris. Därför är trossamfunden viktiga i samhällets krishantering. De erbjuder såväl andlig som medmänsklig och materiell hjälp, oberoende av trosbekännelse och livsåskådning.

Trossamfunden har hittills ofta setts som en resurs vid sidan av den vanliga katastrof- och beredskapsplaneringen.

Den 1 januari 2000 ändrades relationerna mellan staten och Svenska kyrkan.

Det innebar bland annat att Överstyrelsen för civil beredskap övertog ansvaret att samordna trossamfundens verksamhet inom det civila försvaret, ett ansvar som 2002 övergick till Krisberedskapsmyndigheten (КВМ). Beredskapsförberedelser för begravningsverksamhet och vård av kyrkliga kulturminnen har Svenska kyrkan fortfarande ansvar för, men i övrigt finns inga lagar som reglerar trossamfundens verksamhet i det civila försvaret.

Regeringen betonar att trossamfundens kunnande och engagemang ska tas till vara när det gäller självvård och krishantering, barn- och ungdomsarbete samt social omvårdnad. Arbetet är viktigt också i samband med internationella fredsfrämjande och humanitära insatser.

Denna skrift vill visa att trossamfundet är en naturlig del av samhällets beredskap för fredstida kriser och krig, då drabbade människor söker sig till kyrkor och samfund för att få stöd och svar på svåra frågor.

Elisabeth Andréasson, Projektledare
Krisberedskapsmyndigheten

Frågor som inte försvinner

Ljudet av sirener tonar bort i natten. Den sista ambulansen har lämnat olycksplatsen. Bland de oroliga och sörjande människorna utanför den rykande lokalen talas många språk. De kommer att fortsätta tala långt efter att sirenerna har tystnat, men finns det någon som lyssnar och förstår?

Stor brand

Inbjudan till festarrangemanget "Rave mot Rasism" fick ett stort gensvar. Vid tiotiden på lördagskvällen hade den före detta industrilokalen fyllts till bristningsgränsen av hundratals dansande ungdomar. Många trodde att den stickande rök, som plötsligt började fylla rummen, kom från en rökmaskin som festarrangörerna hade med sig. Överlevande berättar att det var först när musiken tystnade som verklig panik bröt ut. Det var svårt att tro att danslokalen verkligen hade fattat eld.

Räddningstjänsten nådde fram till olycksplatsen mindre än fem minuter efter att larmet gått. Vid framkomsten rådde kaos på platsen. Chockade och skadade ungdomar fanns överallt och alla ville ha hjälp. Brandpersonal, sjukvårdare och poliser arbetade så hårt de kunde med att rädda liv och se till att skadade kom till sjukhus.

Uttalanden efter branden i Göteborg, oktober 1998

"Jag har precis räddat en tjej ut från trapphuset. ... Kommer inte ihåg om jag gick tillbaka in efter det. När jag inte kunde göra något mer åkte jag till sjukhuset för att få hjälp med andningen. Men alla var så upptagna och jag klarade mig ändå. I stället åkte jag till Hammarkullekyrkan. Där stannade jag i tre dygn. Jag ville inte åka hem, jag ville veta vilka som hade dött."

Ur intervju med Fares Alyasiri, GP 1999-03-07

"Jag har aldrig känt något hat eller hämndbegär mot de pojkar som låg bakom olyckan. Jag kan förlåta vad de gjorde, för jag tror inte att de ville ta livet av sina egna kamrater när de tände på. Men det hindrar inte att de måste ta ett ansvar för sina handlingar och avtjäna sina straff. Och det är stor skillnad mellan att förlåta och glömma."

Intervju med Iman Shakarchi, ordförande i "Brandofferanhörigas förening" (BOA), som förlorade två döttrar i branden, GP 2000-06-11

"Vid Kvibergs kyrkogård samlades jag och tio tusen andra ansikten för vårt sista farväl av våra käraste i en icke-

att majoriteten av de närvarande hade sina rötter i Mellanöstern, med levande musik och de vackraste orden, solidaritet och människovärde, ett budskap som offrens föräldrar står för.”

*Ur artikel av Baker Ahmed, anhörig,
GP 1998-11-17*

“Det jag upplevt sedan branden har förändrat allt. Jag tror att detta enar folket här. Förut var det flera läger, nu är alla motsättningar borta.” Sedan dödsbudet har 41-årige Johnny tillbringat nästan varje vaken sekund i Hammarkullens kyrka. Oavsett tidpunkt på dygnet har här tillgången på tröst och stöd varit lika stor som efterfrågan. I ett rum i Hammarkullens församlingshem pekar han på en säng vid fönstret och berättar att han tillbringat några nätter där, när det var som värst.

*Ur intervju med Johnny Wiberg, som förlorade en dotter i branden,
GP 1998-11-15*

“Jag mår bra. Men vissa tror nog att det är tvärtom. Jag fokuserar mina tankar på alla dem som vi trots allt fick ut, och inte på dem som omkom. När jag ser Linda gå på trottoaren tänker jag att “där promenerar ett liv som vi räddat”.

*Reine Carlsson, brandman,
GP 1999-10-30*

Vem är anhörig?

Under natten får berörda myndigheter känna av ett oerhört stort informationstryck från såväl medierna som allmänhet och oroliga anhöriga. Det står snabbt klart att många av de drabbade, liksom deras anhöriga, är invandrare från olika länder. Vad omvärlden framförallt vill ha klarhet i är vad som egentligen har hänt och om någon man känner är drabbad. Till sjukhusen strömmar hundratals personer för att få veta om någon anhörig är skadad eller har omkommit. Antalet besökare är betydligt större än vad man på sjukhusen är van vid eller har räknat med. Under veckan som följer stiger besöks-siffrorna till tusental.

När bilden klarnat kan ansvariga myndigheter meddela att 63 ungdomar har avlidit i sviterna av branden och att 213 personer vårdas på sjukhus för skador som orsakades av det häftiga olycksförloppet.

Andliga akutrum öppnas

Redan någon timme efter larmet om olyckan hade trossamfund i flera närliggande orter öppnat sina lokaler. Genom mediernas försorg sprids budskapet om de öppna lokalerna till allmänheten. Hundratals besökare samlades snart på vissa av de angivna platserna. I lokalerna gavs möjlighet för besökarna att träffa andra oroliga och sörjande människor. Här kunde man skaffa sig information i en anda av vän-

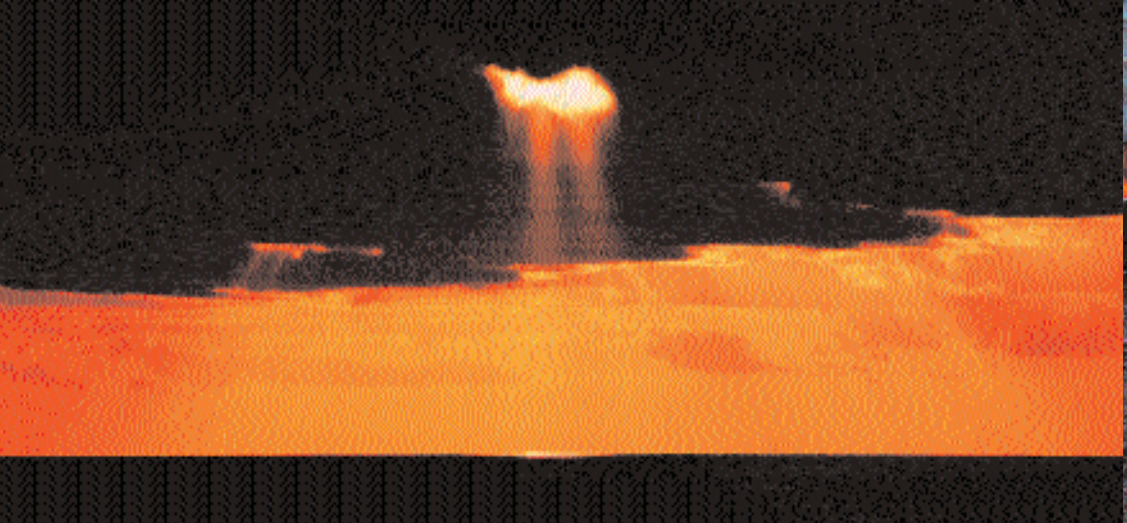

Foto: Anders Wiking/Pressens Bild

skap och värme och få tala med själavårdare av olika religiös hemvist.

I avsaknad av en moské öppnades även en särskild lokal för muslimer, men timmarna närmast efter branden samlades människor på samma plats oavsett religion. Då krisen lämnat det akuta stadiet ökade önskemålen om särskilda samlingspunkter och former för omhändertagande av olika trosinriktningar.

Samverkan med kommun och sjukvård

Vid sidan av enskilda insatser, såsom öppnandet av församlingshem och liknande, samverkade även flera trosamfund direkt med myndigheter. Representanter från trossamfunden medverkade i de olika krisgrupper som ryckte ut från kommunen och som även startades inom sjukvården.

Under ledning av sjukhusens psykiska och sociala katastrofledningsgrupper (PKL-grupper) arbetade själavårdare med andligt stöd till de många drabbade och anhöriga. Stödsamtal och omhändertagande skedde också i kommunens

krisgrupper för psykiskt och socialt omhändertagande (POSOM-grupper). Bland uppgifterna i krishanteringens fanns även det svåra och omfattande uppdraget att framföra dödsbud till anhöriga, vilket utfördes av polis i samverkan med präster, pastorer, imamer och rabbiner.

Sorgearbete i praktiken

Det står klart att de skadade och omkomna representerar sexton olika nationaliteter. Bland de anhöriga till de drabbade talas mer än tio olika språk och där finns flera olika trosinriktningar:

“En del verkar förvänta sig en snabb sorgprocess. Men det är missriktad omtanke att försöka skynda på. För de föräldrar som mist sina barn kan man förstås säga att livet går vidare – men sorgen finns kvar. Det är viktigt att omgivningen inte går ur vägen utan inser att man kan tillföra något genom att bara ställa sig till förfogande.”

*Gunnar Kampe, kyrkoherde i
Hammarkullens kyrka, GT 1999-10-19*

Foto: Hanna Teleman/Pressens Bild

muslimer, judar och ett antal olika kristna trosriktningar, såväl troende som icke troende personer. Till detta kommer övriga kulturella skillnader mellan och inom de olika grupperna.

För att stödja dessa människor ställer trossamfunden snabbt tolkar till förfogande. Kunskapen hos trossamfunden gjorde det även möjligt att ge situationsanpassad hjälp till de olika drabbade grupperna. Trossamfunden anordnade minnesgudstjänster och bistod med hjälp inför begravningar och begravningsceremonier. Trossamfunden erbjöd även kontakter för de sörjande såsom platser där de kan samlas och personer som de kan vända sig till.

Frågor som uppkommer

Branden rasade i någon timme, men för många lämnade den frågor efter sig som räcker för en livstids grubblande:

*Varför fick jag leva vidare men inte hon?
Kunde jag ha utträttat något mer? Varför gjorde jag inte så? Kommer vi träffas igen?
Varför?*

Vid en händelse som denna hemsöks överlevande och närstående länge av existentiella frågor. Ångestladdade känslor med ursprung i branden kan dyka upp lång tid efter själva händelsen.

För att kunna återvända till ett normalt liv är det viktigt att få prata med någon som förstår det egna språket och de egna kulturella sederna. I detta avseende finns trossamfunden som en naturlig samtalspartner, både för drabbade, anhöriga, allmänhet samt för dem som haft en relation till branden i sin yrkesroll. Utmärkande för trossamfunden är deras möjlighet att ställa upp under lång tid efter branden.

Det som hände under diskoteksbranden i Makedoniska föreningens lokal i Göteborg den 29 oktober 1998 har legat till grund för detta scenario. Scenariot är fiktivt men bygger i stora delar på den verkliga händelsen.

Tänk efter före - förslag till förberedelser för kommunen

- Ta reda på vilka trossamfund som finns representerade i kommunen, deras kompetenser och resurser (anställda, frivilliga och lokaler), samt om de samverkar med varandra.
- Ta reda på om trossamfunden är beredda att samverka med myndigheter och andra organisationer, samt hur en sådan samverkan är tänkt att utföras, till exempel medverkan i POSOM och/eller PKL.
- Planera för samverkan med övriga aktörer, som polis, näringsliv, vårdsektor, massmedier och trossamfund.
- Planera och genomför gemensamma utbildningar och övningar med samverkanspartner.
- Ta reda på hur och var stödcentrum, samtalsrum, andakter och minnesgudstjänster kan ordnas.
- Ta reda på hur länge trossamfundens resurser kan vara verksamma. Organisera ett långsiktigt arbete och fördela ansvar.

Kommunens beredskap

Vid en kris i samhället gäller ett antal principer, bland annat ansvarsprincipen och närhetsprincipen. Ansvarsprincipen innebär att den som har ansvar för en verksamhet under normala förhållanden även har ansvar under kris- och krigsförhållanden. Närhetsprincipen innebär att krisen ska hanteras på lägsta möjliga nivå, alltså i de flesta fall av den drabbade kommunen. Kommunen ska kunna hantera händelser – från enkla vardagsolyckor till höjd beredskap och krig. För att klara den akuta situationen och ta hand om människor och egendom krävs resurser. Ingen kommun kan utan stöd bygga upp resurser för att all-

tid kunna klara allt. Kommunen kan därför behöva förstärkning vid omfattande kriser.

Alla kommunala verksamheter ska ha beredskap för att kunna utföra sina uppgifter även vid en extraordinär händelse. Om en sådan inträffar har den krisledningsnämnd som kommunen utsett det övergripande ansvaret för att viktiga funktioner i kommunen samordnas.

Räddningstjänsten ingår som en del i kommunens ansvar, vilket innebär räddningsinsatser vid olyckshändelser samt åtgärder för att hindra och begränsa skador på människor, egendom eller miljö vid överhängande fara.

Kommunen ska också tillhandahålla social service för dess invånare eller för dem som tillfälligt vistas där.

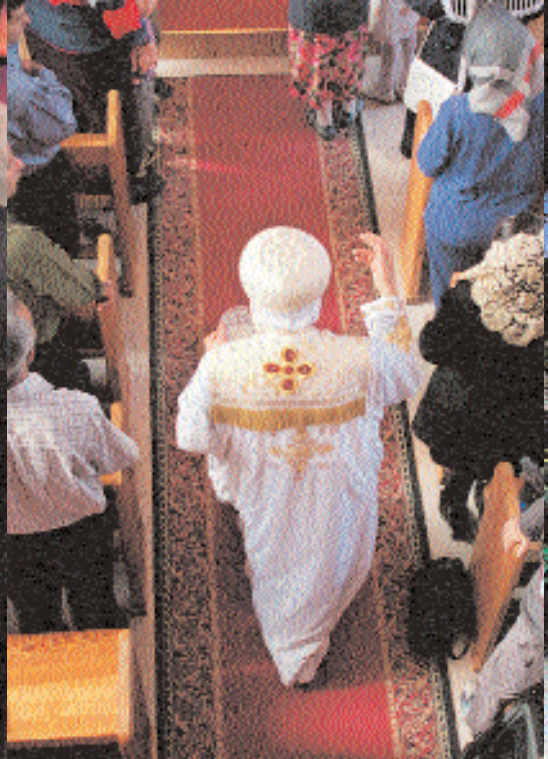
Foto: Agnete Bretan/Pressens Bild

Strukturen för kommunens beredskap ser olika ut beroende på kommunens storlek. I många kommuner finns någon form av samverkan mellan kommun, räddningstjänst, sjukvård, polis, trossamfund och andra berörda organisationer, till exempel i form av ett krishanteringsråd.

I flertalet kommuner finns en POSOM-grupp som ansvarar för konkreta insatser vid stora olyckor och katastrofer. Gruppen har direkt eller indirekt förankring i kommunledningen och består oftast av representanter från trossamfund, primärvård, socialtjänst, skola och barnomsorg, äldreomsorg, räddningstjänst och polis samt i vissa kommuner även beredskaps- och säkerhetssamordnare. POSOM-gruppens uppgifter är dels att

organisera stödcentra med krisgrupper som kan ge stöd till drabbade anhöriga, dels att samordna resurser och upprätta kontakter med andra berörda hjälpsatser. Att samordna det psykosociala stödet i en akut situation är POSOM-gruppens viktigaste uppgift.

Landstinget har PKL-grupper vid sjukhusen. En PKL-grupp leder och samordnar psykosocialt omhändertagande av drabbade och anhöriga som kommer till sjukhuset. Gruppen deltar däremot inte i det direkta räddningsarbetet eller i någon form av behandlings- eller vårdarbete. PKL-gruppen kan bestå av en psykiater (läkare), psykolog, kurator, sjukhuspräst/pastor eller diakon. Sjukhuskyrkan engageras när en krisgrupp aktiveras av PKL.

Fotocollage: Pressens Bild

Därför behövs trossamfunden

I en krissituation uppmärksammar trossamfunden människors fysiska, psykiska, sociala och andliga nöd och eftersträvar att tillgodose dessa behov. Det gäller även behovet att bearbeta de existentiella frågorna, som ofta väcks efter traumatiska upplevelser.

Omhändertagandet, den psykosociala omvårdnaden, omfattar inte bara de direkt berörda utan även de drabbades vänner, arbetskamrater, åskådare, räddningspersonal och ansvariga med flera. En kris består av flera faser. För att kunna hjälpa de drabbade genom dessa faser kan resurspersoner krävas från

andra verksamheter. De kan vara psykologer, socionomer, poliser, kuratorer med flera. Trossamfundens själavårdare har ofta grundlig utbildning i krishantering och sorgearbete. Kontakten med sörjande människor sker såväl i akutskedet som i den långa bearbetningsperioden. Själavårdarna har därigenom en stor kännedom om människan i sorg och en förmåga att tala med drabbade om livet och döden.

Det akuta skedet

Trossamfunden är vanligtvis engagerade i PKL-gruppens arbete på sjukhuset. De finns också representerade i den kommunala ROSOM-gruppen. Polisen begär ofta hjälp av själavårdare att meddela

Fotocollage: Pressens Bild

dödsbud till anhöriga och kommunen kan få hjälp med information till allmänheten. Kontakt med aktuella hemförsamlingar och samfund kan förmedlas i ett tidigt skede.

Erfarenheterna visar att trossamfundens lokaler är lämpliga för kommunens stödcentrum. Där erbjuds en helande miljö och ett psykosocialt omhändertagande. Där kan drabbade människor få någon att tala med som orkar lyssna, och få tillgång till mat och värme. Trossamfundens personal är en viktig resurs i detta arbete.

Lokalerna kan ofta fungera som en tyst plats där människor i kris kan samlas tankarna. För många människor ger levande ljus, gudstjänst och andaktsrum

trygghet som hjälper dem att se sina upplevelser av kaos i ett större sammanhang. Religiösa ceremonier och symboler ger trygghet och säkerhet.

Inom många trossamfund fungerar samfundets samlingslokaler även som en viktig plats för kontakter och spridning av information till medlemmarna. Vid en kris kan det finnas behov av kunskaper i språk och olika kulturer, där trossamfund kan bidra.

Med hjälp av resurspersoner i trossamfundet kan praktiskt, ekonomiskt, juridiskt samt psykiskt och existentiellt stöd ges till drabbade. Vetskapen om att inga journaler förs över samtal kan vara en trygghetsfaktor.

Tänk efter före – förslag till förberedelser för trossamfunden

- Ta reda på vilka trossamfund som finns representerade i kommunen – kompetenser, resurser, anställda, frivilliga och lokaler.
- Sträva efter att organisera samverkan mellan trossamfunden och att upprätta en gemensam handlingsplan för såväl ett akuteskede som ett uppföljningsskede.
- Diskutera hur trossamfunden ska representeras, till exempel i en kommuns krishanteringsråd, och med vilket mandat.
- Planera för samverkan med kommunen samt andra myndigheter och organisationer, till exempel polisen, Försvarmakten, frivilligorganisationer och massmedia. Besluta om vad som ska göras och vem som gör vad. Se över trossamfundens möjligheter för medverkan i POSOM.
- Planera och genomför utbildningar och övningar inom eget trossamfund och med andra. Delta i kommunens övningar.
- Inventera vilka lokaler som är lämpliga för stödcentrum, samtalsrum, andakter och minnesgudstjänster. Se till att stödpersoner och personal finns för att kallas in efter behov. Håll adresslistor aktuella.
- Upprätta en dagbok där allt som görs noteras med tidpunkt, namn, meddelanden, beslut och telefonkontakter.

Långsiktigt arbete

Trossamfunden har en förmåga att verka lång tid efter händelsen. Samfunden kan genomföra begravningar, minnesstunder och gudstjänster, där känslor, frågor och tankar kanaliseras. I mötet med lidande och död behöver även personalen stöd i form av avlastningssamtal och debriefing.Handledning och stöd kan ges av utbildad personal inom trossamfunden.

Det är viktigt att krisgrupper håller kontakt med de drabbade tiden efter händelsen. Anhörig- och sorgegrupper kan bildas, där de sörjande regelbundet träffas och tillsammans med en grupp-

ledare kan tala om sorgen och få stöd hos varandra. Många praktiska frågor kan då besvaras och lösas. Trossamfunden har för det mesta fler resurser än andra hjälporgan för att under lång tid – månader och år – stödja och hjälpa de sörjande. Det kan handla om att ge varje drabbad familj en stödperson, som till exempel kan göra hembesök och hjälpa till med att ordna en minnesstund för att markera årsdagen av krisen. En minnesstund är ofta värdefull och kan antingen genomföras med enskilda personer och familjer, eller med större grupper och berörd allmänhet.

Samverkan i krisberedskap

I Sverige är vi vana vid att få stöd av samhället i en krissituation. I kommuner, landsting, företag och organisationer finns beredskap för att hantera olika kriser.

Den offentliga beredskapen för psykosocial omsorg utgörs av landstings- och kommunbaserad verksamhet. På sjukhusen har landstinget PKL-grupper med ansvar att leda och samordna det psykiatriska stödet till drabbade och anhöriga.

POSOM-grupper finns i de flesta kommuner och de ansvarar för drabbade som inte är inlagda på sjukhus. För att nå ett gott resultat förutsätts att dessa organisationer samverkar med varandra.

I de flesta kommuner i Sverige finns flera trossamfund representerade. Dessa fyller en viktig roll när det gäller omhändertagande och medmänsklighet. Gudstjänster, ritualer och ceremonier är väsentliga inslag vid bearbetning av traumatiska upplevelser. Därför är det viktigt att det finns en väl fungerande

Foto: Pressens Bild

samverkan mellan samhället och samfundet. Genom exempelvis lokala kris-
hanteringsråd kan trossamfundet på ett
naturligt sätt vara en del i kommunens
arbete med säkerhets- och beredskaps-
frågor. Råden främjar även kunskapen
om de olika aktörernas förutsättningar
och resurser till nytta för en god insats i
en kris.

Krisgrupper efterfrågar i många
sammanhang trossamfundens tjänster i
sin verksamhet. Då är det viktigt att för-
säkra sig om att man arbetar inom de

strukturer för krisberedskap som redan
finns, exempelvis i PKL och POSOM.

I en kris gäller insatsen den enskilda
och drabbade människan, oavsett reli-
gion, kultur eller nationalitet. Ju bättre
vi känner varandras kulturer och tradi-
tioner desto större är förutsättningarna
att nå ett gott resultat.

För att uppnå bästa möjliga krishant-
tering bör trossamfundet och de kom-
munala verksamheterna öva tillsammans.

De goda exemplen

Två modeller att tillgå

I Sollefteå och Lund har kontakter etablerats med de trossamfund som finns representerade i kommunerna för att samarbeta i och efter kris-situationer. Utifrån de förutsättningar som råder i de båda kommunerna har samverkan med trossamfundet lösts på olika sätt.

Sollefteå

I Sollefteå finns en ledningsgrupp som samordnar trossamfundets verksamhet vid en extraordinär händelse. Gruppen arbetar nära kommunledning, socialförvaltning, vård- och omsorgsförvaltning, räddningstjänst, skola, polis, ambulans och Sollefteå sjukhus. Det är viktigt att kommunens och de olika församlingarnas beredskap har gemensam inriktning.

Kommunen kan drabbas av händelser såsom långvariga elavbrott, avbrott i vattenförsörjningen, utsläpp av kemikalier, översvämningar och trafikolyckor. Då kan det krävas att det sätts in stödpersoner, ordnas evakuering, inkvartering, samt upprättas informations- och stödcentrum.

Trossamfundet i Sollefteå kommun vill tillsammans med kommunen och övriga aktörer kunna bidra till att minska lidandet för berörda vid vardagsolyckor och vid extraordinära händelser. Därför måste de olika församlingarnas resurser snabbt kunna aktiveras när

något händer. Allt utgår från att kommunen begär hjälp från den ledningsgrupp som samordnar trossamfundets verksamhet. Kommunen har kontakt med församlingarna via en kontaktperson.

Nyckelpersoner inom trossamfundet har utbildats i hur de kan bidra till ett säkrare samhälle. För att underlätta samverkan och ledning av trossamfundets resurser genomförs övningar. Även stödpersoner som står till kommunens förfogande utbildas. Tillsammans med personal ur kommunen har representanter från trossamfundet fastställt hur man kan upprätta och betjäna ett informations- och stödcentrum i en församlingsgård. Utbildningen genomförs med hjälp av lärare från Sollefteå sjukhus, räddningstjänst, ambulanssjukvård, polis och Sollefteå Civilförsvarsförening.

Kontakt: Beredskapssamordnaren i Sollefteå kommun

Lund

I Lund har man inrättat så kallade trygghetspunkter på ett antal platser i kommunen. En trygghetspunkt är en plats där drabbade och utsatta människor i en krissituation kan få information om vad som händer, något att äta och dricka och någon att samtala med.

En av anledningarna till att trygghetspunkterna har inrättats är den ökade sårbarheten i form av den storskalighet som råder i Lunds kommun när det

Foto: Pressens Bild

gäller transporter, vatten, el, fjärrvärme samt Lunds utsatta läge som genomfartsled för vägar och järnvägar.

En trygghetspunkt aktiveras på följande sätt:

- Larmcentralen får en begäran om extra resurser från vakthavande brandingenjör och kontaktar enligt larmlista personer på avdelningen för Civil Beredskap inom Lunds kommun.
- Avdelningen kallar in kyrkoherden som tillsammans med ordinarie personal iordningställer församlingsgården för att kunna ta emot behövande.
- Räcker inte trygghetspunktens egna resurser kallas hela eller delar av de Frivilliga Resursgrupperna (FRG) in via avdelningen för Civil Beredskap. De Frivilliga Resursgrupperna består av personer från olika frivilliga försvarsorganisationer som Lunds Brandförsvaret har

skrivit enskilda överenskommelser med. De får en 18-timmars utbildning och ska öva tillsammans med övrig personal på trygghetspunkterna.

I vårt mångkulturella samhälle måste trygghetspunkterna vara bemannade med representanter från många olika trossamfund. Lunds kommun har därför etablerat kontakter med i första hand Svenska kyrkan, men även med andra kristna trossamfund och med de muslimska och judiska trossamfund. Personer från dessa församlingar kallas in till trygghetspunkten via kyrkoherden.

Detta projekt har resulterat i nya samarbetsformer mellan kommunen, Svenska kyrkan och andra trossamfund liksom mellan kommunen och frivilligorganisationerna.

**Kontakt: beredskapssamordnaren
i Lunds kommun**

Gemensamma insatser vid katastrofer

Bussolycka i Måbø-dalen i Norge 1988

Insats: Anhörigstöd, allmän omsorg, information, minnesgudstjänster, visning, identifiering, uppföljande krisstöd, begravningar. Samverkan med kommunen.

Branden på Scandinavian Star 1990

Insats: Minnesgudstjänst, biskopen närvarade, andakter, krisstöd till drabbade och insatspersonal. Samverkan med kommunen.

Skottdramat i Falun 1994

Insats: Krisstöd till anhöriga och drabbade, minnesstund, regementets krisgrupp, dödsbud och begravning. Samverkan med kommunen.

Estoniakatastrofen 1994

Insats: Officiella, nationella och lokala minnesgudstjänster och minnesstunder. Förbön av Sveriges biskopar. Besök på förlisningsplatsen, anhörigstöd, krisgrupper, debriefing, information, begravningar. Samverkan med kommuner.

Diskoteksbranden i Göteborg 1998

Insats: Krisgrupper, anhörigstöd, omhändertagande i församlingshem, information, skolarbete, stöd till polisen, dödsbud, identifiering och visning av avlidna, minnesstunder, minnesgudstjänster, stödsamtal med insatspersonal, begravning. Ärkebiskopens förbön. Samverkan med kommunen.

Tågurspårningen i Borlänge 2000

Insats: Öppna kyrkor, biträde vid evakuering, allmänt omhändertagande. Information. Samverkan med kommunen.

Flickmordet i Orrefors

Insats: Krisgrupp, anhörigstöd, samverkan med polis, kommun, glasbruk, skola. Minnesstunder, minnesgudstjänst och begravning. Uppföljande krisstöd. Information och media.

Foto: Denny Lorentzen/Pressens Bild

Överenskommelser, ersättningar och försäkringar

Avsiktsförklaringar

KBM tecknar avsiktsförklaringar med intresserade trossamfund. Det innebär en överenskommelse om ömsesidigt informationsutbyte och en gemensam syn på frågor om samhällets krisberedskap och trossamfundens medverkan. Avsiktsförklaringen ger legitimitet inom trossamfundet att vara en resurs vid kriser på den lokala nivån.

Avsiktsförklaringarna ger en god grund för kontakter och utbyte av information. Arbete pågår med att teckna avsiktsförklaringar med fler trossamfund.

Överenskommelser

Frågor om försäkringar och ersättningar

kan lösas på olika sätt för medlemmar i trossamfund som medverkar i olika hjälpinsatser. Några generella regler om avtal och överenskommelser finns inte. Om en kommun behöver hjälp bör kommunen i förväg skriva avtal eller överenskommelse med antingen trossamfundet eller direkt med den enskilde medlemmen. Hur detta görs avgör kommunen tillsammans med samfundet eller direkt med medlemmen. Det står kommunen fritt att knyta till sig trossamfundet för insatser under fred eller höjd beredskap och krig.

Försäkringsskydd

Den som i organiserad form står till förfogande för att rädda liv, egendom eller miljö bör ha ett försäkringsskydd. Detta bör täcka såväl personskador som egendomsskador, inte bara vid direkta hjälp-

Foto: Lennart Hyse/Pressens Bild

insatser utan även under utbildning och övning. Försäkringsskyddet bör analyseras och klarläggas innan utbildnings- och övningsverksamhet startar. Vem som svarar för vad måste klargöras och bekräftas av bägge parter samt dokumenteras så att uppgifterna är lätta att tillgå. Om trossamfunden tas i anspråk med stöd av räddningstjänstlagen är försäkringsfrågan löst. Men vid andra tillfällen, eller vid utbildning och övning, bör försäkringsskyddet lösas genom kommunen eller av trossamfunden. Parterna kan även svara för olika delar av försäkringsskyddet. Det är till exempel enkelt att utöka den vanliga försäkringeringen för kommunalt anställda till att gälla även medlemmar i ett trossamfund under uppdrag för kommunen.

Ersättning och ledighet

När det gäller ersättning till trossamfunden är detta en fråga mellan kommunen och trossamfunden. Några centrala direktiv finns inte. Om ersättning ska ges, och i så fall när och hur stor, kan skifta från kommun till kommun. Det beror bland annat på lokala omständigheter och vilka uppgifter trossamfunden bidrar med. De flesta medlemmar i ett trossamfund har ett yrkesarbete. Ska de kunna ställa upp under arbetstid behöver de veta att de kan lämna arbetsplatsen när kommunen behöver dem. Medlemmen kan själv kontrollera detta med arbetsgivaren. Erfarenheter talar för att arbetsgivarna ofta ställer sig positiva till detta.

Begrepp och ordförklaringar

Höjd beredskap

När landets säkerhet hotas (vid krig eller krigsfara) beslutar regeringen om höjd beredskap, vilket innebär att speciell lagstiftning gäller och att beredskapsplaner kan verkställas.

Katastrof

En situation

- då behoven är så stora i förhållande till tillgängliga resurser, även efter förstärkning, att normala kvalitetskrav inte kan upprätthållas,
- då de egna resurserna är otillräckliga,
- som kan vara förutsedd, oförutsedd eller förbisedd.

Kris

En krissituation är en yttre händelse av sådan art att

- vi upplever att våra liv, vår trygghet, vår sociala identitet och våra livsmål är allvarligt hotade,
- betydande värden (mentala, människoliv, fysiska, institutioner, idéer) står på spel eller hotas,
- begränsad tid står till förfogande,
- omständigheterna präglas av betydande osäkerhet.

Lokalt krishanteringsråd

Syftet med ett krishanteringsråd är att det ska vara ett forum för samordning både i det akuta skedet av en kris och i det förberedande, planerande skedet.

Krishanteringsrådet

- är ett samverkansorgan för kommunen med representanter från polisen, räddningstjänsten, frivilliga försvarsorganisationer, trossamfunden, myndigheter och företag med flera,
- har en rådgivande roll i frågor som rör lokal beredskap,
- är en stödfunktion till kommunledningen.

PKL-grupp

PKL (psykisk och social katastrofledningsgrupp) finns vid sjukhus och ingår i landstingets organisation. Gruppen kan bestå av psykiater (läkare), psykolog, kurator, sjukhuspräst/pastor eller diakon. PKL-gruppens deltagare planerar, leder och samordnar det psykologiska/psykiatriska katastrofarbetet inom vården, men deltar inte i det direkta räddningsarbetet.

POSOM-grupp

POSOM (psykiskt och socialt omhändertagande) är en grupp under kommunledningen för samverkan kring psykiskt och socialt omhändertagande. I gruppen kan representanter för socialvården, sjukvården, räddningstjänsten, polisen, skolan, trossamfunden, frivilligorganisationer, med flera ingå. Gruppen leds i regel av socialchefen.

Lag (2003:778) om skydd mot olyckor

Lag som reglerar de räddningsinsatser som staten eller kommunerna ska svara för vid olyckshändelser och överhängan-

de fara för olyckshändelser, för att hindra och begränsa skador på människor, egendom eller i miljön.

Stödcentrum

En samlingsplats för drabbade personer och kommunens bas för psykiskt och socialt omhändertagande efter en svår olycka eller katastrof.

Extraordinär händelse

En extraordinär händelse är en händelse som avviker från det normala, innebär en allvarlig störning eller överhängande risk för allvarlig störning i viktiga samhällsfunktioner och kräver skyndsamma insatser av kommunen eller landstinget.

Krishanteringssystemet

Det moderna samhället är sårbart vilket visat sig vid olika tillfällen. Vid en kris berörs flera aktörer, vilket gör att samordning och samverkan är viktigt. Alla aktörer måste arbeta mot samma mål, nämligen att minska sårbarheten och öka förmågan att hantera kriser när de ändå inträffar. Detta är bakgrunden till det nya krishanteringssystem som infördes i juli 2002. Syftet med krishanteringssystemet är att skapa ett sammanhängande system mellan så kallade vardagskriser (olyckor, störningar) och höjd beredskap. Samhällets normala fredsverksamhet är utgångspunkten för den förmåga som sedan vid behov skall förstärkas från regional och central nivå. Kommuner, länsstyrelser och regeringen är geografiskt områdesansvariga och skall

verka för samverkan så att samordning kommer till stånd i förebyggande arbetet och under kriser.

Trossamfund

I begreppet trossamfund rymms i Sverige inte bara kristna samfund utan också islamiska, judiska och andra församlingar. Ett trossamfund är *...en sammanslutning för religiös verksamhet i vilken det ingår att anordna gudstjänst, eller en grupp av samverkande församlingar eller trossamfund (samverkansorgan)...*, enligt lag (1999:932) om stöd till trossamfund.

De trossamfund som beviljas statligt stöd är trossamfund som *...bidrar till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på, är stabil och har egen livskraft...* enligt lag (1999:932) om stöd till trossamfund.

Foto: Jon Hicks/Pressens Bild

Litteraturtips

Att möta människor i kris

Om kristeori och krisbistånd, Persson, Studentlitteratur, Lund 1995.

Barns sorg

Några råd till föräldrar och vänner, Dyregrov, Nordvik et.al., Rädda Barnen, Stockholm 2000.

En bro över mörka vatten

Om människorna bakom rubrikerna, Stig Jonsson och Annika Hagström, Cordia, Stockholm 1997.

Handbok för vanligt folk

Österdahl och Larsson SRV, U29-479/95.

Kris och katastrof

En handbok för skolan, Andersson och Ingemarsson, Liber utbildning, Stockholm 1994.

Livsåskådning i kris

Kallenberg, Doxa, Lund 1987.

Människan är en berättelse

Tankar om samtalskonst, Clarence Crawford, Natur och Kultur, Stockholm 1994.

Människor, trauman och kriser

Weiseth m.fl., Natur och Kultur, Stockholm 1997.

När livet slår till

Leymann, Natur och Kultur, Stockholm 1989.

Psykiskt och socialt omhändertagande vid stora olyckor och katastrofer

Allmänna råd från Socialstyrelsen 1991:2, Fritzes, Stockholm 1996.

Sorg och omsorg.

Dyregrov och Raundalen, Studentlitteratur, Lund 1995.

Kontaktlista

De trossamfund som ställer sig bakom denna informationsskrift finns i kontaktlistan nedan. Till dessa kan du vända dig om du inte känner till vilka trossamfund som finns representerade i din kommun. Du kan då via trossamfundens centrala nivå få den information du behöver för att få kontakt med de lokala församlingarna. Förutom telefonnummer till ett antal trossamfund finns nedan även telefonnumren till Samarbetsnämnden för statligt stöd till trossamfundet (SST) och till Sveriges kristna råd (SKR), som kan förmedla kontakter till ett flertal av trossamfundet i Sverige. Adress till hemsidan finns också till trossamfund som har det.

Etiopiska Ortodoxa Kyrkan i Sverige

TEL: 08-724 60 76

Frälsningsarmén TEL: 08-562 282 00

www.fralsningsarmen.se

Evangeliska fosterlandsstiftelsen (EFS)

TEL: 018-16 98 00 www.efs.nu

Islamiska samarbetsrådet, Sveriges Muslimska Råd och Islamiska Förbundet i Sverige

TEL: 08-509 109 00

Judiska församlingarnas centralråd

TEL: 08-587 858 00 www.jf-stockholm.org

Evangeliska Frikyrkan TEL: 019-16 76 00

www.evangeliskafrikyrkan.se

Pingst - Fria församlingar i samverkan

TEL: 08-619 25 43 www.pingst.se

Romersk-Katolska Kyrkan i Sverige, Biskopsämbetet

TEL: 08-462 66 00 www.katolskakyrkan.se

Serbiska Ortodoxa Kyrkan TEL: 08-722 99 30, 32
<http://hem1.passagen.se/sava/>

Svenska Kyrkan (begär informationservice)
TEL: 018-16 95 00 www.svenskakyrkan.se

Samarbetsnämnden för statligt stöd till trossamfundet (sst) TEL: 08-453 68 70 www.sst.a.se

Svenska Missionskyrkan TEL: 08-15 18 30
www.missionskyrkan.se

Svenska Alliansmissionen TEL: 036-30 61 50
www.alliansmissionen.se

Sveriges Kristna Råd (skr) TEL: 08-453 68 00
www.skr.org

Svenska Baptistsamfundet TEL: 08-564 827 00
www.baptist.se

Makedonska Ortodoxa Kyrkan TEL: 040-19 28 02

Svenska Frälsningsarmén TEL: 033-10 55 09

Metodistkyrkan TEL: 08-590 322 50
www.metodistkyrkan.se

Titel: Trossamfundens medverkan i krishantering

Utgiven av Krisberedskapsmyndigheten (KBM)

Omslagsfoto: Pressens bild

Övriga bilder: sid.6 Sofie Nordström/Pressens Bild, sid.8 Niklas Henriczon/Pressens Bild, sid.11 Eva-Lotta Pettersson/Pressens Bild, sid.12 Anders Wiking/Pressens Bild, sid.13 Hanna Teleman/Pressens Bild, sid. 15 Agnete Bretan/Pressens Bild, collage sid. 16 Emmanuel Pain, Gunnar Seibold, Magnus Bergström/Pressens bild, collage sid. 17 André Maslennikov, Mathais Rahm och Hasse Fridén/Pressens bild, sid.19 Peter Hoelstad/Pressens Bild, sid. 20-21 Pressens Bild, sid. 23 Pressens Bild, sid. 24 Leif Engberg/Pressens Bild, sid. 26 Denny Lorentzen/Pressens Bild, sid. 27 Lennart Hyse/Pressens Bild, sid. 29 Jon Hicks/Pressens Bild

Upplaga: 5000 exemplar

ISBN: 91-85053-38-4

KBM:s dnr: 1202/2003

Projektgrupp: Elisabeth Andréasson, Lennart Jansson, Görel Hamilton och Martin Arkel
i samarbete med trossamfundet

Grafisk form: Gernandt & Co Reklambyrå AB

Tryck: Elanders Tryckeri AB, Stockholm, februari, 2004

Skriften kan erhållas kostnadsfritt från Krisberedskapsmyndigheten.

E-post: bestallning@krisberedskapsmyndigheten.se

Skriften kan laddas ned från Krisberedskapsmyndighetens webbplats

www.krisberedskapsmyndigheten.se

KBM:s utbildningsserie 2004:1

Eriskaraböckermyndigheten

**Box 204
141 31 Stockholm**

**Tel 08 883 770 00
Fax 08 883 770 01**

**info@eriskaraboka.se
eriskaraboka.se**

**www.eriskaraboka.se
eriskaraboka.se**